

– [*Arap Dili ve Belagatı*] –

ÜMMÎ BİR PEYGAMBERE “OKU” HİTABININ HİKMETİ

Mehmet Reşit ÖZBALIKÇI

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, (Emekli)
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı,
Emeritus Professor, Dokuz Eylül University, Faculty of Theology,
Department of Arabic Language and Literature
İzmir, Turkey
m.ozbalikci@hotmail.com

ÖZET

Bu makalenin amacı, ümmî bir Peygambere yöneltilen “oku” hitabının incelenmesidir. Çalışmamızda Peygamberimize yöneltilen “oku” hitabının hangi ihtimalleri taşıdığı ve hangileri üzerinde durulması gerektiği hususları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu da Kur’an’ın Arap dilindeki bütün inceliklerini ve lafzlardaki mana zenginliğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belâgatı, Ümmî Peygamber, Oku, Kur’an.

ABSTRACT

The meaning of addressing the “read/iqra” to an illiterate prophet

The aim of this article is to investigate the addressing as “read” to the Prophet who is ummi (illiterate). In our study, we tried to explain which possible meanings of this addressing as read are being carried and which of them have to be considered. This also has revealed all the subtleties of Quranic Arabic Language and the richness of the meanings in the utterances of the holy Quran.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Illiterate Prophet, Read, Quran.

GİRİŞ

Ümmî: Anasından doğduğu gibi kalan; yeni bir bilgi edinmemiş olan; okuma-yazma bilmeyen gibi anlamlara gelir. “Ümm/anne” kelimesinin ism-i mensubu “ümm” kelimesinin sonuna bir nisbet yası ilave edilerek ismi mensubu yapılır. Arap dilinde “ümm/anne” kelimesi aynı zamanda bir şeyin aslı anlamına da gelir.¹ Ümmî kelimesinin sözlük anlamının yanında mecazî anlamları da vardır. Kur’an-ı Kerîm’de anne: asıl/kaynak, dönülecek yer ve süt emziren kadın anlamlarında da kullanılmıştır.²

Tefsirlerimizde “ümmî” kelimesi üç anlamda kullanılmaktadır:

1. “Ümm”, anne anlamına gelen bir kelimedir. “Ümmî” kelimesi de, buradan türetilmiş bir isimdir. Böylece ümmî, anasından doğduğu hal üzere kalan, okuma yazma bilmeyen, yaratılışı yeni bir şey öğrenmekle değişmeyen insana denir.
2. Arap milletine de “ümmî” denirdi. Eskiden beri Araplar, yazı ve hesap bilmeyen bir millet olarak tanınır. Peygamberimiz (s.a.v.) bir hadiste, “Biz yıldızların hareketinden hesap çıkarmayan ve yazı yazmayan bir milletiz” buyurarak bu durumu dile getirir.³
3. “Ümmî” Ümmü’l-Kurâ anlamına da gelir; “Mekkeli” demektir. Her üç anlamda da Peygamberimizin okuma yazmayla uğraşmamış olduğu ortaya çıkar. Zaten Kur’an-ı Kerim açıkça Peygamberimizin ümmî olduğunu bildiriyor. Üç ayette “Ümmî Peygamber” ifadesi yer alıyor.⁴

Bunun yanında Peygamberimiz hiçbir âlimden ders almamış, hiçbir kitap okumamış, hiçbir ilim meclisinden bir şey öğrenmemiş; bir kelime de olsa yazı yazmamıştır. Fakat Peygamberimiz ümmiliğiyle beraber bütün ilimlere vakıftı, bilmediği bir şey yoktu. Ona her şeyi öğreten Rabbi idi. Peygamberimiz İslâm’ı anlatmaya başladıktan sonra hiç kimse çıkıp da falan meseleyi ona ben anlatmıştım, ben öğretmiştim” dememiştir. Hâlbuki aksi olsaydı, birçok kişi çıkıp onu benden öğrendi veya eski kitapları okudu, bu bilgileri onlardan aktardı, diyebilirdi. Peygamberimizin ilahi bir hikmet olarak ümmî oluşu, bu muhtemel itirazları ortadan kaldırmıştır.

Peygamberimizin iki tür mucizesi vardır. Birisi, şahsında görülen mucizeler; diğeri de kâinat üzerinde gösterdiği mucizelerdir. Bu ikinci kısma örnek olarak Ay’ı iki parçaya ayırması, parmağından çeşme gibi suların akması ve

- 1 Ebû’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya’küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît* (Beirut 1987), “emm” md.
- 2 Abdurrahman İbnu’l-Cevzî, *Nüzhetu'l'A'yuni'n-Nevâzir fi İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*, (Beirut: 1985), 141-142.
- 3 Ebû Hüseyin Müslim, *Sahihu Müslim*, nşr. M. Fuad Abdülbâki (Siyâm, 1955/1374), 15.
- 4 Bk. Kur’an-ı Kerim, (A’raf 7/157-158), (Cuma 62/2).

az bir yemekten çok sayıda insanı doyurması verilebilir. Birinci kısma giren mucizelerin en önemlisi ise ümmiliğidir, bir şey okuyup yazmamış olmasıdır.⁵

Fakat işte yaratmanın sahibi olup kâinatı yaratan ve seni yaratıp yetiştiren, sana ve her işine sahip olan Rabb’in seni kudretiyle şu anda bir okur yaptı, okunacak bir Kur’ân, bir kitap indirmeğe başladı. Böyle öğretildiği gibi ona Rabbinin ismiyle başlayarak “oku!” hitabında bulunuldu.

1. HZ. PEYGAMBER’İN RİSALET’TEN ÖNCEKİ DURUMU

Hız. Muhammed (s.a.v.), 571 yılında Mekke’de doğdu. Babası Abdullah, annesi Âmine’dir. Babası Hız. Muhammed (s.a.v.) doğmadan ölmüştü. Hız. Muhammed (s.a.v.) doğduktan sonra sütannesi Halime’ye verildi. Altı yaşına geldiğinde annesi ölünce, dedesi Abdülmuttalib’in himayesine girdi. Hız. Muhammed (s.a.v.) sekiz yaşındayken dedesinin ölümü üzerine, amcası Ebu Talip onu yanına alarak büyüttü.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.), amcası Ebu Talip ile Şam seferine çıkmıştı. Kafile yoluna devam edip Bûsra denilen yere vardıklarında istirahat çektiler. Burada Bahîra adında bir rahip vardı. Kendisi Hristiyanların en büyük bilgini idi. Rahip Bahîra bir ziyafet verip kafileyi davet etmişti. Ziyafette Bahîra, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e bazı sorular sorduktan sonra amcasına Hız. Muhammed’in son peygamber olacağını ve gelecek peygambere ait özellik ve belirtilerini bilen Yahudilerce öldürülebileceğini söyledi. Bunun üzerine amcası, Hız. Muhammed’le birlikte Mekke’ye geri döndü.⁶

Peygamberimiz (s.a.v.) hayatını ve insanlık tarihinde yaptığı büyük inkılâbı kavrayabilmek için, yaşadığı asırda Arabistan’ın genel durumunu ve Arapların yaşayışlarını, ana hatları ile de olsa, açıklamakta fayda vardır.

İslâmiyet’ten önce Araplar, henüz millet hâline gelemedikleri için; kabileler hâlinde yaşıyorlardı. Her kabile, diğerlerinden ayrı bir devlet gibiydi. Kabile başkanına “Şeyh” deniyordu.

Hicaz ve Yemen bölgelerinde bazı şehirler kurulmuşsa da, genellikle çöllerde çadır ve göçebe hayatı geçiriyorlardı. Hicaz bölgesinde üç önemli şehir, Mekke, Yesrib/Medine ve Tâif’ti. Mekke’de Kureyş Kabîlesi, Tâif’te Sakîf Kabîlesi vardı. Yesrib/Medine’de Evs ve Hazreç Arap kabîleleri vardı.

Ayrıca Kaynukaoğulları, Nadîroğulları ve Kurayzaoğulları olmak üzere üç yahûdi kabilesi de orada bulunuyordu. Diğer kabileler genellikle göçebe

5 Fahreddin Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-Arabî, ts.), XV: 29.

6 Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Mevsûatu’l-Allâme Nâsirüddîn el-Elbânî*, (yy., ts.), VIII: 243.

idiler. Kabileler arasında kan davası ve sınır anlaşmazlıkları gibi sebepler yüzünden savaş eksik olmazdı. Yalnızca yılın dört ayında Muharrem, Receb, Zilka'de ve Zilhicce aylarında savaşmazlardı. Bu aylara “el-Eşhüru'l-Hurum”⁷ “savaşılması, kan dökülmesi haram olan; hürmetli aylar” anlamındadır. Bu esnada, bütün kabileler güvenlik içinde seyahat edebildikleri için, genellikle büyük panayırlar da bu aylarda kurulurdu.

İslamiyet'in doğuşu sırasında yalnız Araplar ve Arabistan değil, bütün dünya zulüm, sefahat ve cehaletin karanlığı içindeydi. Maddî ve manevî sıkıntılar içinde bunalmış olan insanlık, bir mürşit, bir kurtarıcı beklemekteydi. Kur'ân-ı Kerîm “Cahiliyet Devri” denilen bu karanlık dönemi, “İnsanların kendi elleriyle işledikleri kötülükler yüzünden, fesat her tarafı kapladı, kara- da ve denizde yayıldı.”⁸ ifadesiyle en vecîz bir şekilde anlatmaktadır.

Hâsılı eskiden beri Mekke'deki Hanif ve zahitler, Recep ayında inzivaya çekilirlerdi. Her biri, Mekke'nin kuzeyindeki Nûr Dağı'nda bir köşeye çekilir, tefekküre daldardı. Nitekim Hz. Peygamber otuz beş yaşından, kırk yaşında kendisine vahiy gelinceye kadar, her yıl Ramazan ayında, Mekke'nin kuzey- doğusunda ve Kâbe'ye yaklaşık 5 km. uzaklıkta bulunan Nur dağındaki Hirâ Mağarası'nda inzivaya çekilmeye başlamıştı. Burada düşünceye dalıyor, Allah'ı ve O'nun yaratıcı gücünü düşünerek ibadet (tahannüs) ediyordu. Azığı bitince evine geliyor, yiyeceğini aldıktan sonra tekrar mağaraya dönüyordu. Mağarada inzivâ hayatı sona erince Kâbe'yi tavaf ediyor ve sonra evine geliyordu. Daha önce Hanîflerden Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile Abdülmuttalib b. Hâşim'in de aynı mağarada uzlete çekildikleri bilinmektedir.⁹

2. HZ. PEYGAMBER'İN CEBRÂİL İLE İLK KARILAŞMASI

Hz. Peygamber (s.a.v.) 610 yılı Ramazan ayının Kadir Gecesinde, hırkasına bürünüp Hira Mağarası'nda düşünmeye dalmış olduğu bir sırada, bir sesin kendisini ismi ile çağırmakta olduğunu duydu. Başını kaldırıp etrafına baktı; kimseyi göremedi. Bu sırada her tarafı ansızın bir nûr kaplamıştı; dayanamayp bayıldı. Kendisine geldiğinde karşısında vahiy meleği Cibrâil'i gördü.

Hz. Peygamber (s.a.v.) olayı şöyle anlatır: “Melek bana okumamı emretti. Kendisine okuma bilmediğimi söyledim. Beni kollarının arasına alıp kuvvetle sıktı; sonra ‘Oku!’ dedi. Ben yine, ‘Okuma bilmem’ dedim. Beni tekrar kollarının arasına aldı, kuvvetle sıktı ve ‘Oku!’ diye tekrar etti. Ben yine ‘Okuma bilmem’ dedim. Üçüncü defa kollarının arasına alıp daha kuvvetlice sıktıktan sonra bıraktı ve şöyle dedi:”¹⁰ “*Yaratan Rabb'inin adıyla oku. O, insanı alak-*

7 Bk. Kur'an-ı Kerim, (Tevbe 9/36).

8 Bk. Kur'an-ı Kerim, (Rûm 30/41).

9 Bk. Safiyyu'r-Rahman el-Mubârekfûrî, *er-Rahîku'l-Mahtûm*, nşr. Dâru'l-Hilâl, I: 55.

10 Bk. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, nşr. Ahmed M. Şâkir ve Mahmûd M. Şâkir, (Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 1955/1969), XXIV: 520; Müslim, “İman”, 252.

tan (embriyodan) yarattı. Oku, kalemle (yazmayı) öğreten, insana bilmediğini belleten Rabb’in sonsuz kerem sahibidir.”¹¹

Meleğin arkasından Hz. Peygamber (s.a.v.) de bu âyetleri tekrarladı. Heyecanla mağaradan çıkarak evine geldi. Heyecan ve korkunun son haddinde Kâinatın Efendisi bizzat konuştuğu lisanla nâzil olan âyetleri kelimesi kelimesine tekrar etti. Artık, inen âyetler Allah Resulünün hem diline, hem kalbine yerleşmişti. O andaki vazifesi sona eren Hazret-i Cebrail ise oradan ayrılmıştı. Yolda ilerlerken gökyüzünden bir sesin:

“Ey Peygamber! Sen Allah’ın elçisisin, Ben de Cebrail’im” dediğini duydu. Başını kaldırdığı zaman, Cebrâil’i gördü. Korku içinde evine vardı.

3. HZ. PEYGAMBER’İN EVE GELDİĞİNDE DURUMU

Hz. Peygamber eve geldiğinde eşi Hz. Hatice’ye:

“Beni örtün, çabuk beni örtün” dedi. Bir müddet dinlenip heyecanı geçtikten sonra gördüklerini Hz. Hatice’ye anlattı: “Kendimden korkuyorum”, dedi. Hz. Hatice, O’nu şu ölmez sözlerle teselli etti.

“Öyle deme. Allah’a yemin ederim ki, Yüce Allah, hiç bir zaman seni utandırmaz. Çünkü sen, akrabaları gözetirsin. İşini görmekten âciz kimselerin işlerini yüklenirsin, fakire yardım edersin, misafiri ağırlarsın...”

Hatice daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.)’i, amcasının oğlu Varaka’ya götürdü. Varaka Haniflerdendi. Tevrat ve İncil’i okumuş, İbrani dilini ve eski dinleri bilen bir ihtiyardı. Varaka Peygamberimiz (s.a.s.)’i dinledikten sonra:

“Müjde sana Ey Muhammed (s.a.v.), Allah’a yemin ederim ki sen Hz. İsa’nın haber verdiği son Peygambersin. Gördüğün melek, senden önce Yüce Allah’ın Musa’ya göndermiş olduğu Cebrail’dir. Keşke genç olsaydım da, kavmin seni yurdundan çıkaracağı günlerde sana yardımcı olabilseydim... Hiç bir Peygamber yoktur ki, kavmi tarafından düşmanlığa uğramasın, eziyet görmesin...” dedi. Aradan çok geçmeden Varaka vefat etti.¹²

4. HZ. PEYGAMBERİN “OKU” EMRİNE ANA DİLİYLE MUHATAP OLMASI

Şu bir gerçektir ki, mukaddes kitaplar her peygambere seslendikleri halk topluluğunun diliyle indirilmiştir. Nitekim âyette: “وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ: Biz her peygambere, kendi milletinin lisanı ile gönderdik, ta ki onlara hakikatleri iyice açıklasın...”¹³ şeklinde buyrulmuştur. Bu sebeple Hz.

11 Kur’an-ı Kerim, (Alak 96/1-5).

12 Bk. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 41-42; İmâdüddîn Ebu’l-Fidâ İsmail b. Kesîr Kureşî, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, (Dâru İhyâi’l-Kütübil-Arabiyye, yy., ts.), IV: 526-527; Krş. Tecrid-i Sarih Tercümesi, I: 3-10; Ahmet Abdu’l-Vehhâb, *en-Nübüvve ve’l-Enbiyâ fi’l-Yahûdiyyeti ve’l-Mesîhiyyeti ve’l-İslâm*, (Mektebetu Vehbe, yy., ts.), I: 176-177.

13 Kur’an-ı Kerim, (İbrahim 14/4).

Peygamberimiz (s.a.v)'in toplumu Arap diliyle konuştuğu için Kur'an-ı Kerim Arapça olarak indirilmiştir. Kitabı, yaratanın isteği doğrultusunda, konuşulan Arapça ile okuma gerekir. Çünkü Ondan öğrenilecek pek çok hikmet vardır. Girişte geçtiği üzere "Peygamberimiz (s.a.v)'in iki tür mucizesi vardır. Birisi, şahsında görülen mucizeler; diğeri de kâinat üzerinde gösterdiği mucizelerdir. Birinci kısma giren mucizelerin en önemlisi ise ümmiliğidir, bir şey okuyup yazmamış olmasıdır."¹⁴

Hz. Peygamber'in hadisinde söylendiği üzere yüzünden okumanın sevap ve fazileti, kavrama ve ezberlemeye vesile olmasından dolayıdır. Rasullah'ın kırâati, yazıya ihtiyacı olmaksızın Allah tarafından kendine böyle inmiş olan Kur'ân'ı ezberinden en mükemmel şekilde okumaktır ki, kendi kendine veya namazda ya da diğerlerine tebliğ için okumayı, okutmayı ve yazdırmayı kapsar.

İşte eskiden hiç kitap okumamış, yazı yazmamış olan Ümmî Peygamber'e bu emir ile bir mu'cize olarak okunacak bir kitab verilmeye başlanmış ve kendisine yazmadan okuyacak okutacak, emir yoluyla yazdırtacak bir kırâet kudreti ihsan buyurmuştur.¹⁵

Elmalılı Hamdi Yazır: "Bu üç nisbetin üçünde de ümmî okuyup yazmaya uğraşmamış manasına bir vasıftır. Ümmîlik sıradan insanlar hakkında kullanıldığı zaman genelde ilim eksikliğini ifade eden bir noksanlık sıfatı iken, bir ümmînin okuyup yazanlardan daha bilgili olması Allah tarafından olağan durumun aksine olarak, çalışıp çaba göstermeden ilâhî bilgilerle donatılmış olması ve vehbî ilimlere sahip olması peygamber için fitrat yüceliğine delalet eder. İlmî yüceliği ve kemâli, okuyup yazanları aciz bırakan bir peygamber hakkında "ümmî"lik, her türlü şüpheyi ortadan kaldıran ve onun doğrudan doğruya Allah'tan gönderildiğini her türlü şüpheden arınmış olarak ispat eden harikulade bir üstün özelliktir, yani başlı başına bir mucizedir. Bu bakımdan "o resul, o ümmî nebî" vasfıyla anılması, "O, risaleti ve nübüvveti açık olan mucize sahibi peygamber" demekten daha açık seçik bir belagat örneğidir."¹⁶

Okumaya besmele ile başlanması da emir olunmuştur. Bunun hikmeti, ulûhiyet gereği olduğu da özellikle "senin Rabb'in" izafeti ile anlatılmıştır. Hiç bir kitap okumadan ve kalem ile yazıyı bellemeden böyle bir kırâet mucizesi nasıl mümkün olur? gibi bir şüpheye meydan bırakılmaması için kalem işine kadar gelinmek üzere aşağıdaki gibi yaratıcılık niteliği ve yaratılışın başlangıcı ile uluhiyet hükmü hatırlatılarak ve açıklanarak buyuruluyor ki:

14 Bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XV: 29.

15 Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, (Metâbi'u Ehbâri'l-Yevm 1997), I: 41.

16 Bk. Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak dinî Kur'an Dili* (İstanbul: 1979), IV: 2297; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami'li Ahkâmi'l-Kur'ân*, (Beyrut 1965), VII: 298-299.

"Yaratan Rabb'inin adıyla oku",¹⁷ yani olmayan şeyi yaratmak kendisinin vasfı olan, yahut seni ve her şeyi yaratan Rabb'inin adıyla oku. Onun içindir ki, peygamberimiz kendisine inen her ayeti anında kâtipleri vasıtasıyla yazıya geçirmiştir.¹⁸ Bunun yanında kendisi de derhal ezberlemiş ve arkadaşlarına da ezberletmiştir.

Bu ayetler, Hz. Peygamber'e inen ilk vahiy olup Peygamber'e ve onun şahsında tüm Müslümanlara okumayı emretmiş, onları kalemle yazmaya ve ilimde gelişip yetkinleşmeye teşvik etmiştir. İlk vahyin "oku" emriyle başlaması ve bu emrin iki defa tekrar edilmesi, okumanın ve ilmin dinde ve insan hayatında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Kur'an'ın, canlılar arasında insanın farklı ve üstün yerini onun öğrenme özelliği ile tanımlaması son derece anlamlıdır. Bu sebeple "*Yaratan rabbinin adıyla oku*" buyrulurak Hz. Peygamber'in okuma faaliyetine veya herhangi bir işe, başka varlıkların adıyla değil, yaratan rabbın adıyla başlaması ve O'ndan yardım istemesi emredilmiştir. Âyette "*Yaratan rabbinin adına oku*"¹⁹ şeklinde de mâna verilebilir. Sonuçta okumanın veya herhangi bir faaliyetin Allah'ın adıyla, Allah için ve Allah adına yapılması emredilmiştir.

Ayrıca, söz konusu âyette "*Yaratan rabbinin adıyla oku*" buyrulurak özellikle yaratma sıfatına vurgu yapılmıştır. Çünkü hem insandaki okuma yeteneği ve imkânını hem de onun okuduğu, incelediği, anlamaya ve kavramaya çalıştığı objeleri, nesnelere yaratan Allah'tır. İnsan, bilgi edinme sürecinde Allah'ın verdiği imkân ve yetenekleri kullanmakta, O'nun yarattığı şartlarda ve onun yarattığı varlıklar üzerinde bilimsel inceleme ve araştırmalar yapmaktadır.

Bir başka deyişle Peygamberimizin, okuma bilmemesine rağmen, "Oku!" emrine muhatap olması, "Ey Peygamber! Okuma bilmiyorsan da Allah'ın emriyle şimdi okuyabilecek, gökleri ve yeri yaratan Rabb seni okumaya muktedir kılacaktır." anlamına gelmektedir. Bu emir, ümmî Nebiyi okur hale getirmiş, ilk vazifenin Rabbinin adıyla okumaya başlamak olduğunu anlatmış ve okunacak bir kitabı; Kur'an'ı indirmeye başlamıştır. Okuma hakiki anlamda gözle gerçekleştirilen bir eylem olduğu gibi, mecazî olarak zihinden hatırlamayı, ezberden söylemeyi de ifade eder. Rasulullah'ın kırâati, yazıya ihtiyacı olmaksızın Allah tarafından gönderilen Kur'an'ı ezberinden en mükemmel şekilde okumaktır ki; kendi kendine, namazda veya diğerlerine tebliğ için okumayı, okutmayı ve yazdırmayı kapsar. Bu bağlamda, "Oku!" emri, vahy edilen şeyleri okuma anlamındadır.

17 Kur'an-ı Kerim, (Alak 96/1).

18 Bk. Nâsır b. Abdillâh el-Kıfârî, *Usûlü Mezhebi's-Şî'ati'l- İmâmîyeti el-İsnâ Aşerîyye*, (yy., 1414), III: 1026.

19 Kur'an-ı Kerim, (Alak 96/1).

Aynı zamanda bu emrin altında, zımnen, “Kalbine yazılan vahyin ışığında hakikatin parçaları arasında bağ kur! Parçanın bütüne aidiyetinin illet ve hikmeti üzerinde düşün! Varlığı Allah merkezli bir okumaya tabi tut!” anlamı yatmaktadır. Âyette geçen “Yaratan Rabbinin adıyla oku!” emri, Allah’tan bağımsız bir bilgi ve bilim anlayışını reddetmektedir. İnsan, bilgi edinme sürecinde Allah’ın verdiği imkân ve yetenekleri kullanmakta, O’nun yarattığı şartlarda ve onun yarattığı varlıklar üzerinde bilimsel inceleme ve araştırmalar yapmaktadır. Yani hem insandaki okuma yeteneğini ve okuma imkânlarını veren, hem de okunacak nesnelere yaratan Allah’tır. Bu anlamda, Rabbimizin yaratma sıfatına vurgu yapılması manidardır.

Bazıları da okumanın davet etme, çağırma anlamına geldiği üzerinde durmuştur.

Namaz kılma, tebliğ etme vb. emre muhatap kılındığımız bütün amellerin ilimle yapılması gerekir. Kur’an’da, “فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ: *Bil ki Allah’tan başka ilah yoktur.*”²⁰ âyetinde, öncelikle “bilme”nin emredilmiş olması önemlidir. Peygamberimizin şahsında tüm Müslümanlara ilim öğrenmenin gereğini vurgulayan bir manayı ihtiva etmektedir.

Dünya ve ahiretteki kurtuluşumuz, hayatımızın istikamet kaynağı Kur’an’ı okumaktan geçiyor. Yaratan Rabbimizin adıyla vahyi okuyacak ve aldığımız feyzle kâinat kitabını ve onun fihristesi olan insanı da doğru olarak okumalıyız.

“وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لِأَنَّكَ لَمَنْبُطُونَ: *Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı.*”²¹ Aynı zamanda âyette: “مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ: *Sen önceleri kitap nedir iman nedir bilmezdin.*”²² buyurulmaktadır.

Dolayısıyla yaratmak denilen eylemin sahibi olan, kâinatı yaratan ve seni yaratıp yetiştiren, sana ve her işine sahip olan Rabbi’nin seni kudretiyle şu anda bir okur yaptığını, okunacak bir Kur’ân, bir kitap indirmeğe başladığını düşün. Böyle öğretildiği gibi o Rabbi’nin ismiyle başlayarak oku! Zira Rabbimiz bunu şu şekilde dile getirmektedir: “فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ: *Kur’ân okumak istediğin zaman, Allah’ın rahmetinden kovulmuş şeytanın şerrinden Allah’a sığın.*”²³ âyetinde de geçtiği üzere Kur’ân okumanın hakikati, sözü rastgele söylemeksizin daha güzel bir şekilde düzgün olarak bağlayarak birbiri ardınca ağızdan sesle çıkarmaktır ki, gerek ezberden ve gerek yüzünden, gerek gizli ve gerek açık mutlak olarak okumak demektir. Kitabın kitap olması için, gerçekten yazılmış olması şart olmadığı gibi, okumak için

20 Kur’an-ı Kerim, (Muhammed 47/19).

21 Kur’an-ı Kerim, (Ankebût 29/48).

22 Kur’an-ı Kerim, (Şûrâ 42/52).

23 Kur’an-ı Kerim, (Nahl 16/98).

de mutlaka yazı şart değildir. “وَأِنَّهُ لَنَزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ: وَإِنَّهُ لَنَزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَىٰ: *Elbette bu Kur’ân Rabbülâlemin’in indirdiği bir kitaptır. Onu Rûhu’l-emin, uyaran nebîlerden olman için, senin kalbine açık ve vâzih bir Arapça ile indirmiştir.*”²⁴ âyetlerinde de buyurulduğu gibi, Kur’an-ı Kerim sözlü olarak Peygamberimizin kalbine inmekteydi ve onu ezber olarak bilmekteydi. Âyetinde de buyurulduğu gibi, Kur’an-ı Kerim sözlü olarak Peygamberimizin kalbine inmekteydi ve onu ezber olarak bilmekteydi.

Durum böyle iken, yani O’nun yarattığı yeteneklerle O’nun yarattığı varlık âlemini incelerken, bütün bu lütufları görmezlikten gelerek Allah’a şükretmemek, O’nu tanımamak, üstelik bunu bilim adına yapmak büyük bir nankörlüktür.

Peygamberimiz (s.a.v.) hiçbir âlimden ders almamış, hiçbir kitap okumamış, hiçbir ilim meclisinden bir şey öğrenmemiş; bir kelime de olsa yazı yazmamıştır. Fakat Peygamberimiz ümmiliğiyle beraber bütün ilimlere vakıftı, bilmediği bir şey yoktu. Ona her şeyi öğreten rabbiydi.

Peygamberimiz (s.a.v.) İslâmı anlatmaya başladıktan sonra hiç kimse çıp da “Falan meseleyi ona ben anlatmıştım, ben öğretmiştim.” dememiştir.

Hâlbuki Kur’ân-ı Kerim’de çok çeşitli bilim dallarına ait bilgiler, ilmî prensipler, neticeler, atıflar veya işaretler vardır. Sadece Yahudi ve Hristiyan dinlerine ve kutsal kitaplarına dair bilgileri göz önünde bulunduracak olursak büyük bir yekûn teşkil eder. Bu konulara girmek, hele hele o alanın ilim adamları arasındaki ihtilafı konularda görüş bildirmek, eleştiri yapmak, karar verip hükme bağlamak, bilgi sahiplerinin bile yanaşamayacağı bir iştir.

Bu emrin ilk kez kendisine verildiği Hz. Peygamber (s.a.v.) ayeti tam da bu manada okumuş; o andan sonra her anı ve her şeyi “rabbinin adıyla” okuma gayretiyle yoğrulmuştu. Öyle ki, Alman şair Rilke’nin deyimiyle, “meleklerin bile hayran kaldığı” bir okumaydı bu. O, ümmî bir peygamberdi, okuma yazma bilmiyordu. Ama kâinat kitabını, fitrat kitabını ve Kuranı en güzel o okumuştur.

Yüce Rabbimiz burada aynı zamanda peygamberimizin Kur’ân okuması gerektiğini de ifade etmektedir. Bu âyetler daha sonra indiğine göre ilk “oku” emri daha sonra incek olan o âyetlere hazırlık niteliğinde olabilir.

Arapçada “اِقْرَأْ: oku” emri muhatap tarafından iki şekilde anlaşılmasına müsaittir: Birincisi, yazılı bir metnin okunmasıdır.

İkincisi, hafızasından, ezberden okunmasıdır. Bu ilk vahiyde yazılı metin olmadığına göre “oku” emri Peygamberimizin kendisine okunacak ayetlerin ezberletilmesine yönelik bir emir olduğu düşünülmelidir.

SONUÇ

Şu halde Kur'ân'daki bu bilgilere bir merci/kaynak lâzımdır. Kur'ânı tebliğ eden ve kırk yıllık ömrünü kendi hemşerilerinin arasında geçiren Hz. Peygamberin (s.a.v)'in; okul, öğretmen görmediği, hatta yazma bile bilmediği kesindir. Zira Kur'ân, sayısız muhaliflere karşı bu âyeti bildirmiş, hiçbir düşman çıkıp da onun yazı bildiğini ileri sürememiştir. Öyleyse Kur'ân'ın her şeyi bilen Yüce Allah tarafından gönderildiği konusu kesinlik kazanmaktadır.

Peygamberimizin "ümmi" oluşunun pek çok hikmeti vardır. Bunlardan birisi şudur: Şayet Peygamberimiz yazı yazıp okuyabilseydi, Kureyşliler, "O, bu kadar bilgiyi eski kitapları okudu da, oradan öğrendi, Kur'an'ı da eski bilgilerine dayanarak yazdı" diyeceklerdi.

Ebul Hasan Ali Hasani en-Nedvi'nin de dediği gibi, "oku" emrinin, İslâm'ın her şeyi ile ilim üzerine kaim olacağına işaret ettiğini göstermektedir. Nazil olan ilk ayetlerde "oku" emrinin iki defa tekrarlanmasının ve ilmin en önemli vasıtası olan kaleme yemin edilmesinin, ilim ve kalem olmadan hiçbir hedefe ulaşılamayacağını da göstermektedir. Dolayısıyla bu emir, Peygamberimizin şahsında tüm Müslümanlara ilim öğrenmenin gereğini vurgulayan bir manayı da ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Abdu'l-Vehhâb, en-Nübüvve ve'l-Enbiyâ fi'l-Yahûdiyyeti ve'l-Mesfihyyeti ve'l-İslâm, Mektebetu Vehbe, yy. ts.
- Ahmet Naim, Sahih-i Buhâri Tecrid-i Sarih Tercümesi, Ankara 1970.
- Ali el-Müttekî, Kenzu'l-Ummal, Halep 1970-1977.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, Sahihu'l-Buhârî, Bulak 1311-1313.
- Ebü't-Tâhir Mecdüddîn muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, el-Kamûsu'l-Muhît, Beyrut 1987.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak dinî Kur'an Dili, İstanbul 1979.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec, Nüzhetu'l A'yuni'n-Nevâzır fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir, Beyrut 1985.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesîr el-Kureşî, Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, Dâru İhyâi'l-Kütübil-Arabiyye, yy., ts.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed, el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'ân, Beyrut 1965.
- Muhammed Nâsirüddîn el-Elbânî, Mevsûatu'l-Allâme Nâsirüddîn el-Elbânî, yy., ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn, Sahihu Müslim (nşr. M. Fuad Abdülbâki), 1374/1955.
- Nâsir b. Abdillâh el-Kifârî, Usûlü Mezhebi's-Şî'ati'l- İmâmiyyeti el-İsnâ Aşeriyye, yy, 1414.
- Safiyu'r-Rahman el-Mubârekfûrî, er-Rahîku'l-Mahtûm, Dâru'l-Hilâl, yy., ts.
- eş-Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, Tefsîru's-Şa'râvî, Metâbi'u Ehbâri'l-Yevm, yy., 1997.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, Câmi'u'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân (nşr. Ahmed M. Şâkir ve Mahmûd M. Şâkir), Müessesetü'r-Risâle, Kahire 1955-1969.